

Water,
Land &
Dijken

Lessen uit de GLB-pilot Laag Holland 2011-2014

*Het juiste beheer op
de juiste plek*

In dit magazine doet Water, Land & Dijken verslag van de ervaringen en lessen van de GLB-pilot Laag Holland 2011-2014

Water, Land & Dijken (WLD) is in 2007 ontstaan uit een fusie van twee oudere natuurverenigingen: Waterland en Tussen IJ en Dijken, beide opgericht in de tweede helft van de jaren '90. WLD is een vereniging met 500 agrarische en 150 niet-agrarische leden. Daarnaast zijn 650 vrijwilligers actief. De vereniging heeft een bestuur, een adviesraad en een vrijwilligersraad en een kantoor in Purmerend met circa 7 medewerkers. De belangrijkste activiteiten van de vereniging zijn:

- gebiedscoördinatie weidevogels in het kader van het SNL;
- coördinatie overig agrarisch natuurbeheer, particulier natuurbeheer en agrarisch beheer van natuurgebieden;
- combineren van vraag en aanbod op het gebied van plattelandstoerisme en boerderijeducatie;
- uitvoeren van projecten en opdrachten;
- belangenbehartiging;
- scholing en professionalisering.

Contactgegevens:
Slenkstraat 70, 1441 MS Purmerend
tel. 0299-437463
www.waterlandendijken.nl
info@waterlandendijken.nl

Colofon

Uitgave: Vereniging voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer Water, Land & Dijken
Tekst: Paul Terwan
Begeleiding: Sjaak Hoogendoorn, Johan Oskam, Joke Stoop, Jan Kees den Rooijen, Annemarie Koelemeijer
Foto's: Hans Frederiks (www.panoramawarehouse.com; omslag), Paul Terwan, Marco van der Lee, Job Hoogendoorn, Sjaak Hoogendoorn, Loek Londo, Elle Denneman, Esther van Hecke, Harry Ankele, Wout de Jong, Jan van der Weerd.
Opmaak en druk: h&r Communicatieve Vormgeving

Financiering: Ministerie van Economische Zaken

Maart 2014

GLB-pilot: het gebied wordt fraaier, de uitvoeringskosten dalen

Hoe kunnen agrarische natuurverenigingen straks een professionele contractpartner zijn van de overheid? Daarmee oefende Water, Land & Dijken de afgelopen drie jaar in de zogeheten GLB-pilot, waarvoor staatssecretaris Bleker in juni 2011 het startschot gaf. Kern daarbij was een professionele organisatie van het beheer: effectief en efficiënt.

Aanvullend op het SNL oefenden we met diensten die de gebiedskwaliteiten versterken: permanent grasland met weidegang, behoud van oud grasland en een natuurvriendelijk beheer van sloten, oevers en rietkanten. De deelname was groot en we hebben veel geleerd over het uitzetten van diensten in ons werkgebied. Sleutelbegrip was een effectieve sturing op het beheer. De diensten zijn vooral gecontracteerd op kansrijke, tevoren zorgvuldig geselecteerde plekken.

Anders dan bij het SNL had WLD de uitvoering geheel in eigen hand. Daarvoor is extra geïnvesteerd in een professioneel systeem van administratie, controle en uitbetaling. Ondanks die professionaliteit blijken we tegen relatief lage uitvoeringskosten te kunnen werken. Met het oog op het nieuwe stelsel voor agrarisch natuurbeheer (2016) is dat een belangrijk gegeven.

De pilot heeft veel belangstelling getrokken: van collega-ANV's tot aan Brussel. Ook is een goede samenwerking gegroeid met de drie andere pilotgebieden. Gezamenlijk hebben we veel ideeën ontwikkeld voor het nieuwe Europese landbouwbeleid.

Toenmalig staatssecretaris Henk Bleker en Sjaak Hoogendoorn bij de officiële start van de pilots in 2011

Bij het afronden van de GLB-pilot starten we een nieuwe pilot, ditmaal met het Hoogheemraadschap. Ook daarin oefenen we met een collectieve aanpak van diensten, maar nu op kleinere schaal en uiteraard sterker gericht op waterkwaliteit. Met alle ervaring die we straks hebben opgedaan zien we het nieuwe stelsel voor agrarisch natuurbeheer met vertrouwen tegemoet.

Sjaak Hoogendoorn,
voorzitter

Waarom een pilot?

'Zelf initiatief nemen loont'

4 |

Een andere verdeling van geldstromen zou ten goede moeten komen aan gebieden met hoge maatschappelijke waarden zoals Laag Holland

Het Europese landbouwbeleid (GLB) verandert dit jaar. Voor het werkkterrein van Water, Land & Dijken zijn de twee belangrijkste veranderingen:

- een deel van de betalingen aan boeren die nu compenseren voor de relatief lage wereldmarktprijzen (de zogeheten bedrijfstoelagen), wordt gekoppeld aan groene diensten: de zogeheten vergroening. Voor gebieden met permanent grasland geldt bijvoorbeeld de voorwaarde dat het areaal van dit grasland in stand moet blijven;
- agrarisch natuurbeheer kan voortaan ook door groepen van grondgebruikers, collectief dus, worden aangevraagd. Nederland heeft daarop besloten om vanaf 2016 alleen nog zaken te doen met gebiedscollectieven zoals WLD. Dat betekent nogal een omslag. Het ministerie van EZ, de provincies en de (koepelorganisaties van)

agrarische natuurverenigingen werken inmiddels hard aan een nieuw stelsel en aan professionalisering van collectieven;

- het scala aan betaalde diensten is verruimd met andere thema's zoals water, bodem en klimaat. WLD ziet goede mogelijkheden om ook op deze terreinen collectief zaken te doen.

De veranderingen komen natuurlijk niet uit de lucht vallen. Al jaren wordt er gediscussieerd over herziening en met name 'vermaatschappelijking' van het GLB. Al in 2008 schreef toenmalig landbouwminister Verburg een 'houtschoolschets' voor een nieuw GLB. Ook Water, Land & Dijken liet zich niet onbetuigd: in 2010 brachten we een rapport uit over de positie van Laag Holland en veranderingen die het gebied ten goede zouden kunnen komen. Laag Holland kan immers profiteren van een verschuiving van geldstromen van historische productie naar maatschappelijke diensten. Laag Holland heeft veel van die diensten in de etalage: de landbouw is relatief extensief, er is veel natuur in een fraai landschap en de stad ligt om de hoek. Daarnaast bevatte het rapport een lijst met nieuwe diensten waarmee WLD graag zou experimenteren

en die ontbreken in bestaande subsidieregelingen. Toen ook de Tweede Kamer aandrang op praktijkprojecten om te 'oefenen' met betalingen-nieuwe-stijl, is WLD met het ministerie gaan overleggen over zo'n proefproject. Dat resulteerde in proefprojecten in vier pilotgebieden: naast Laag Holland ook in de Noordelijke Friese Wouden, Oost-Groningen en Winterswijk.

Startschot door Bleker in 2011

De pilots gingen voorjaar 2011 van start, aanvankelijk voor één jaar. Staatssecretaris Bleker gaf in juni van dat jaar het officiële startschot in Laag Holland. Daarbij schreef hij de leus "GLB + collectieven = toekomst!" op één van de spandoeken die WLD voor de pilot had laten maken. Eind 2011 bleek het ministerie geld te hebben gevonden om alle pilots met twee jaar te verlengen.

Het ministerie heeft twee hoofddoelen met de pilot:

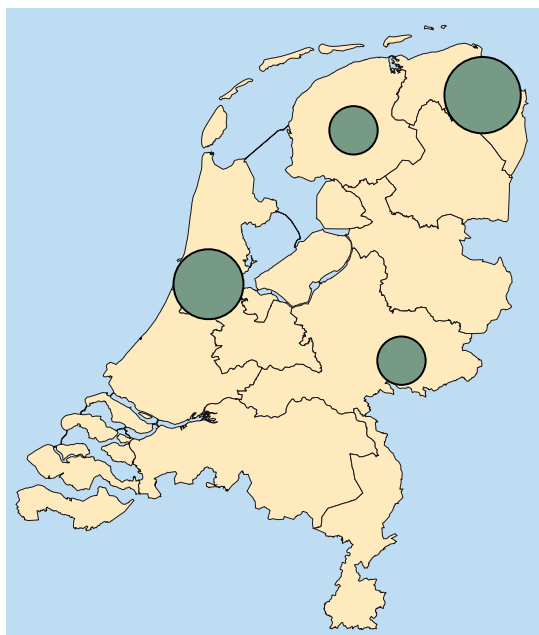
- oefenen met sturing op de inhoud en situering van maatregelen. In combinatie met een hogere deelname en regionaal maatwerk kan het agrarisch natuurbeheer betere resultaten opleveren;
- een besparing op uitvoeringskosten, bijvoorbeeld door een minder tijdrovende controle.

WLD heeft daar nog een aantal eigen doelen aan toegevoegd. Zo wilden we graag oefenen met nieuwe diensten die de gebiedskwaliteit kunnen versterken, draagvlak creëren voor de regierol van de vereniging en uitvinden welke prikkels nodig zijn om boeren bepaalde keuzen in de bedrijfsvoering te laten maken.

Collectief zakendoen is voor WLD niet helemaal nieuw: in de beginperiode van de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (2000-2003) regelde WLD ook zelf de contracten en betalingen, totdat Brussel daar een stokje voor stak. De pilot bood WLD de mogelijkheid om – vooruitlopend op het nieuwe stelsel in 2016 – deze rol weer op te pakken en te professionaliseren.

Wat doen de andere gebieden?

Zoals gezegd vinden er ook pilots plaats in drie andere gebieden. Ieder gebied heeft zijn eigen insteek gekozen. De Noordelijke Friese Wouden beproeft een certificeringssysteem, waarbij bedrijven betaald krijgen als zij voldoen aan de eisen van één of meer van de certificaten. Het gaat om zes certificaten: collectief cultuurlandschap, kleinschalig coulisselandschap, kringlooplandbouw en drie verschillende biodiversiteitsdoelen. In Oost-Groningen experimenteert de agrarische natuurvereniging (ANOG) met nieuwe vormen van akker-voegelbeheer, bijvoorbeeld door het laten staan van de graanstoppel in de winter en door de teelt van vogelvriendelijke gewassen zoals luzerne, boekweit en karwij. In Winterswijk heeft het Waardevol Cultuurlandschap (WCL) een menulijst van maatregelen opgezet waaruit boeren kunnen kiezen. Hierbij ligt het accent op het kleinschalig cultuurlandschap en de daarbij behorende natuur. In de vier gebieden tezamen hebben 583 grondgebruikers meegedaan met 13.330 hectare.

Hoe is WLD te werk gegaan?

'Het juiste beheer op de juiste plek'

6 |

In 2012 zijn enkele diensten ook opengesteld in agrarisch beheerde natuurgebieden

Opzetten en uitvoeren van een "collectief leveringssysteem"

WLD oefent in de pilot met het model waarin de vereniging een contract voor de levering van diensten sluit met de overheid en in het gebied alles zelf regelt met de grondgebruikers. Je kunt dus zeggen dat WLD een gebiedsgericht leveringsstelsel voor groene diensten heeft opgezet en uitgevoerd. Dat stelsel bestaat uit:

- een keuzemenu aan diensten waaruit deelnemers kunnen kiezen;
- voorlichtingsmateriaal voor de werving van deelnemers;
- een aanpak voor de sturing op locatie en menukeuze;
- een set van individuele contracten;
- een controle- en sanctioneringssysteem;
- een systeem voor kostenverantwoording en betaling;
- een professioneel administratiesysteem.

Voor een deel neemt WLD daarmee taken over van de uitvoeringsdiensten van de overheid, zoals RVO en nVWA. Belangrijk verschil is dat de vereniging actief stuurt op deelname en veel dichter op de grondgebruiker zit, waardoor de uitvoering efficiënter kan.

Hoe ziet het keuzemenu er uit?

Er zijn vier diensten geselecteerd waarmee de gehele drie jaar is geëxperimenteerd. De eerste is blijvend grasland met koeien in de wei en behoud van de karakteristieke sloot- en greppelpatronen. Deze dienst raakt de kern van het Laag-Hollandse landschap en was bedoeld als opmaat voor een 'landschapspremie' zoals we hoopten dat Nederland die onder het nieuwe landbouwbeleid ging introduceren. De tweede dienst is het behoud en beheer van 'oud' grasland: grasland dat al decennia of soms zelfs eeuwen niet op de kop is geweest en relatief rijk is aan oude grassoorten en kruiden. Denk aan percelen die in het voorjaar vol staan met pinksterbloem, boterbloem en veldzuring. De derde dienst is natuurvriendelijk onderhoud van sloten en oevers. We willen toe naar 'levende sloten' die volop ruimte bieden voor kikkers, vissen, waterplanten en libellen. De vierde dienst is het in

Experiment kruidenrijke rand langs maïs

fasen maaien van rietkragen en rietlandjes. Hierdoor ontstaan betere kansen voor moerasvogels, planten, vlinders en bijzondere zoogdieren zoals de Noordse woelmuis.

Toen de pilot werd verlengd van 1 naar 3 jaar, gaf dat ons de kans om enkele diensten aan te scherpen en nog eens goed te kijken naar de gebieden waar ze waren opengesteld. Zo zijn enkele diensten in 2012 ook opengesteld in (door boeren beheerde) natuurgebieden.

In 2011 deden aan de vier diensten 260 mensen mee, in 2012 en 2013 waren dat er 249 (een gevolg van de aanscherping van enkele diensten), maar wel met een grotere oppervlakte – zie de tabel hier naast. We bespreken de diensten in het volgende hoofdstuk in meer detail.

In 2012 zijn ook vier experimentele diensten gestart: het gebruik van een zogeheten wildredder bij het maaien, het plas-dras zetten van greppels in droge voorjaren, het aanbrengen van ‘maaitrappen’ in de eerste grassnede en het aanleggen van grasranden langs maïs terwille van weidevogels die in maïs broeden. Aan de experimenten deden in 2012 26 deelnemers mee, in 2013 wat minder.

Sturing vooraf

Het uiteindelijke doel is een bedrijfsontwikkeling die aansluit bij het behoud van de kernwaarden van Laag Holland. Daarom gebeurde het sluiten van de overeenkomsten niet willekeurig. Tevoren zijn – met gegevens van o.a. Landschap Noord-Holland en het Hoogheemraadschap – kaarten gemaakt van de kansrijke percelen oud grasland en van waardevolle oevers. Daar waar twijfels waren, zijn de veldmedewerkers ter plekke gaan kijken of het zinvol was om een contract te sluiten. Bij het rietbeheer was er nog meer individueel maatwerk: hier is per deelnemer beoordeeld hoeveel riet er moest worden gemaaid om een zinvolle hoeveelheid overjarig rietland te krijgen. De strenge beoordeling vooraf deed wel eens een wenkbrauw omhoog

Dienst	2011	2012	2013
1. Permanent grasland met weidegang	7.011 ha	7.730 ha	7.730 ha
2. Behoud oud grasland	1.004 ha	1.242 ha	1.142 ha
3. Natuurvriendelijk slootonderhoud	418 km	830 km	830 km
4. Gefaseerd rietmaaien:			
- rietkragen < 5 m breed	18 km	41 km	41 km
- rietlandjes > 5 m breed	3,5 ha	22 ha	22 ha
Experimenten:			
5. Gebruik wildredder	-	202 ha	69 ha
6. Greppel plas-dras	-	10,6 km	13,0 km
7. Mozaïekbeheer weidevogels	-	144 ha	-
8. Kruidenrijke randen langs maïs	-	2,1 ha	1,58 ha

gaan, maar heeft uiteindelijk geen problemen gegeven.

Wat – vooral door tijdsdruk – niet goed van de grond is gekomen, is de sturing op aaneengeslotenheid bij het sloot- en oeverbeheer. Het aanvankelijke idee om in enkele polders aaneengesloten ‘linten’ te realiseren, is al snel losgelaten omdat er geen tijd was om mensen te benaderen die niet op de inloopdagen kwamen.

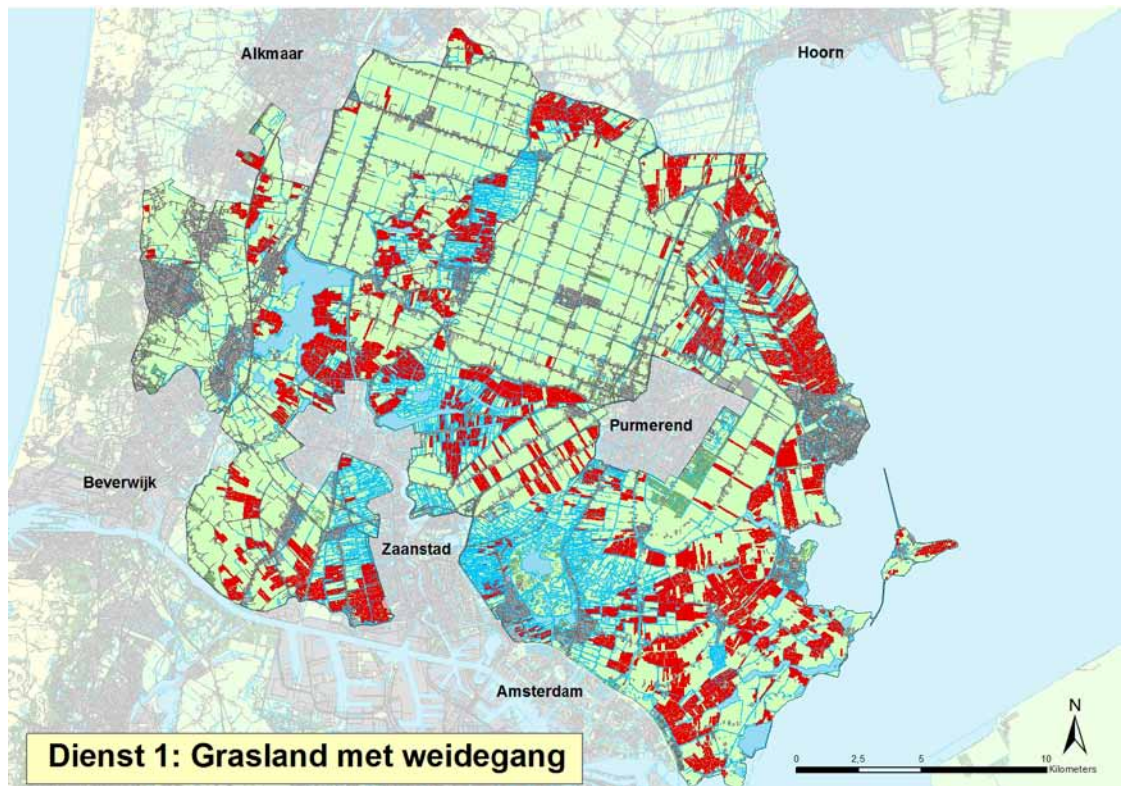
Vijf drukke inloopdagen resulteerden in zo'n 250 deelnemers

Interne organisatie verder ontwikkeld

Een professionele uitvoering vraagt om een goede 'interne' organisatie. WLD heeft solide protocollen opgesteld voor controle en sanctionering – ondanks het pilotkarakter is er wel degelijk gesanctioneerd. De controles zijn uitgevoerd door de vijf veldmedewerkers van WLD. Zij voeren al andere werkzaamheden uit voor WLD, waardoor zij een deel van het jaar al veel in het veld rondlopen – elke medewerker heeft zijn eigen rayon. Zij kennen het

gebied en de bedrijven goed, waardoor ze efficiënt kunnen werken.

Ook het administratieve systeem is aangepast. WLD werkte al met GIS (digitaal kaartmateriaal), maar heeft dit nu gekoppeld aan een digitale database, zodat met een klik op de kaart alle gegevens (per perceel, per deelnemer) digitaal zijn te raadplegen: de gesloten contracten, de verrichte betalingen, de resultaten van de controles, etc.

Voorbeeld van een GIS-kaart met gecontracteerde percelen. Met een klik op de knop wordt per perceel alle relevante informatie zichtbaar.

De diensten in detail

Dienst 1. Permanent grasland met weidegang: voldoende prikkel?

Ondanks lage vergoeding toch wat meer gras en weidegang

Deze dienst is bedoeld ter ondersteuning van één van de kernkwaliteiten van het gebied: weidse graslanden met koeien in de wei. Dit landschap vormt de basisbiotoop voor de vele weidevogels die hier broeden. Hoewel ook de zuivelindustrie in toenemende mate iets extra's betaalt voor 'weidemelk', wilden we een extra prikkel introduceren om de sturing op de bedrijfsvoering te versterken. Omdat er nog steeds veel permanent grasland en weidegang is in het gebied, is het effect van de dienst lastig te meten. Toch heeft de dienst – ondanks de relatief lage vergoeding van enkele tientjes per ha – enkele bedrijven overgehaald om maisland weer om te zetten in grasland en om de koeien weer naar buiten te doen of een groter deel van de koeien te gaan weiden.

Nieuwe GLB vult eis van permanent grasland wel heel mager in

De dienst 'behoud van permanent grasland met weidegang' heeft ons vooral geleerd dat de definities van permanent grasland en van weidegang nog niet zo eenvoudig zijn. Dat laatste wisten we natuurlijk al wel door de gelijktijdige discussie binnen FrieslandCampina. Om welk vee gaat het dan precies, is het voldoende als het vee op een kleine oppervlakte loopt, mag het vee ook buiten het werkgebied van WLD worden geweid? En bij permanent grasland speelt vooral de vraag welke vormen van graslandvernieuwing wel en niet zijn toegestaan. Die vraag zien we ook terugkomen bij het onderdeel permanent grasland onder de vergroening van het GLB, waarbij behoud van permanent grasland vanaf 2015 verplicht is en zo'n € 120,- per ha oplevert. Die verplichting geldt dan echter op landelijk niveau en niet op bedrijfsniveau, waardoor hij bijna niet stuurt.

Weidegang: lastig om een werkbare en effectieve definitie te vinden

Inhoud dienst 1 ('certificaat' permanent grasland met weidegang)

- 1 Het bedrijf heeft over twee kalenderjaren (en te meten op 1 mei van elk jaar) minimaal 90% van zijn land in het begrensde gebied als grasland in gebruik.
- 2 Op het grasland worden de bepalingen van de probleemgebiedenregeling nageleefd, ongeacht de vraag of hiervoor een aparte (SNL-)vergoeding wordt ontvangen.
- 3 In het verlengde van het voorgaande is graslandvernieuwing door middel van grondbewerking niet toegestaan. Wel toegestaan is graslandvernieuwing door middel van herinzaai of doorzaai.
- 4 Greppels en greppelstructuur worden actief (door onderhoud) in stand gehouden. Het onderhoud betreft jaarlijks greppelfrezen en/of openmaken van greppelpotjes.
- 5 Het bedrijf houdt melkvee en weidt dit tenminste 120 dagen per jaar en tenminste 6 uur per dag. Omdat we oefenen met sturingskracht en op niet-melkveebedrijven vrijwel altijd al wordt geweid, hebben we deze dienst beperkt tot melkveebedrijven en de eis van weidegang aangescherpt tot alle vee, zodat bijvoorbeeld het weiden van alleen jongvee niet volstaat.
- 6 De deelnemer neemt deel aan weidevogelbescherming (via SNL of onbetaald).

'Koeien in de wei vormen de etalage van de melkveehouderij'

Permanent grasland: definitie onder pilot veel scherper dan onder vergroening GLB

Aanscherping in tweede jaar: sturingskracht toegenomen, deelname niet afgenomen

Deze dienst is breed opengesteld (in 2012 ook in natuurgebieden), maar na het eerste jaar inhoudelijk flink aangescherpt: hij is beperkt tot melkveebedrijven en de mogelijkheden voor graslandvernieuwing zijn beperkt. Niettemin is de dienst (weer) op grote schaal gecontracteerd: een kleine 8.000 ha, een derde van het veenweideareaal in Laag Holland. De dienst kent een 100%-controle en blijkt zeer goed te zijn nageleefd. De aanscherping van de bepalingen blijkt een aantal onduidelijke situaties uit het eerste jaar te hebben opgelost; de inhoudelijke sturingskracht is dus toegenomen.

Dienst 2. Behoud van oud grasland: interessante nieuwe dienst

Oud grasland heeft bijzondere waarde

In Laag Holland liggen enkele duizenden hectares grasland die jaren- of soms zelfs eeuwenlang niet zijn gescheurd – zogeheten 'oud grasland'. Ze hebben een bijzondere betekenis voor biodiversiteit (oude grasrassen, graslandkruiden) en landschap (kleurig). Het gaat hier niet om botanische toppers zoals schrale hooilanden, maar om kleurrijke graslanden die een bijzondere betekenis combineren met een wat lagere productie. Die categorie ontbreekt in de huidige beheerregelingen. Met deze dienst denken we daarom iets nieuws te pakken te hebben. In totaal is 1.250 ha gecontracteerd. Daarnaast is er nog veel oud grasland met een beheerovereenkomst voor uitgesteld maaien, dat om die reden niet kon meedoen in de pilot.

Inhoud dienst 2 (behoud van oud grasland)

- 1 Er wordt voldaan aan de voorwaarden van dienst 1. Een contract voor dienst 1 is geen voorwaarde, als de bepalingen van deze dienst maar worden nageleefd.
- 2 Er vindt geen enkele vorm van graslandvernieuwing plaats (ook geen doorzaai).
- 3 Er vindt geen onkruidbestrijding plaats. Pleksgewijze bestrijding van probleemkruiden is toegestaan, volvelds bestrijding van probleemkruiden is alleen toegestaan in overleg met WLD.
- 4 De dierlijke mestgift wordt beperkt tot 170 kg N per ha. Varkens- en kippenmest zijn niet toegestaan. Stikstofkunstmest is toegestaan, maar P- en K-kunstmest blijven achterwege.
- 5 Het perceel wordt:
 - niet vroeger dan op 23 mei gemaaid;
 - of extensief beweid met maximaal 1,5 gve/ha (te berekenen over de oppervlakte van de gecontracteerde percelen). De beweidingsbeperking geldt tot 23 mei.

Vooraf strenge selectie van percelen

We hebben een redelijk strenge selectie vooraf gemaakt op basis van de vegetatiekaarten en beoordeling ter plekke door de veldmedewerkers. Landschap Noord-Holland heeft een kaart gemaakt met de ligging van percelen met de vegetatietypen die we bij oud grasland voor ogen hebben. Criterium was bijvoorbeeld de volvelds aanwezigheid van pinksterbloem, veldzuring en later in het jaar vertakte leeuwentand. De veldmedewerkers hebben op basis van hun gebiedskennis aangegeven welke percelen naar hun idee niet (of: niet langer) kwalificeren. En daar waar percelen niet op de kaart stonden, maar volgens de aanvrager wel kwalificeerden, is de veldmedewerker ter plekke gaan kijken.

Onderzoek bewijst speciale betekenis

We hebben een klein aantal percelen ook laten inventariseren en laten vergelijken met 'regulier' grasland (zie kader op pagina 12). Oud grasland blijkt rijker aan plantensoorten, rijker aan insecten (ook als voedsel voor weidevogelkuikens) en rijker aan bodemleven: het gras heeft een beter vertakt wortelstelsel met meer (gunstige) schimmels. Tijdens een deskundigenbijeenkomst over oud grasland bleek het beheer dat we hebben uitgestippeld dicht bij het gewenste beheer te zitten.

Bemesting en beweiding lastig controleerbaar

Deze dienst kende formeel een 10%-controle, maar in werkelijkheid is een veel hoger aandeel (misschien wel 50%) gecontroleerd – de veldmedewerkers waren benieuwd hoe deze dienst in de praktijk zou uitpakken. Ook hier zijn relatief weinig onregelmatigheden geconstateerd, maar wat meer dan bij de vorige dienst. De sancties betreffen meestal onregelmatigheden rond het maaien (in 2012 is een maaidatum geïntroduceerd) of het beweiden (er moet extensief worden beweiden). De bemestingsbepalingen bleken lastig controleerbaar.

Oud grasland vertegenwoordigt belangrijke waarden en is landschappelijk aantrekkelijk. Er zijn in Laag Holland enkele duizenden hectares van te vinden, maar het areaal neemt af

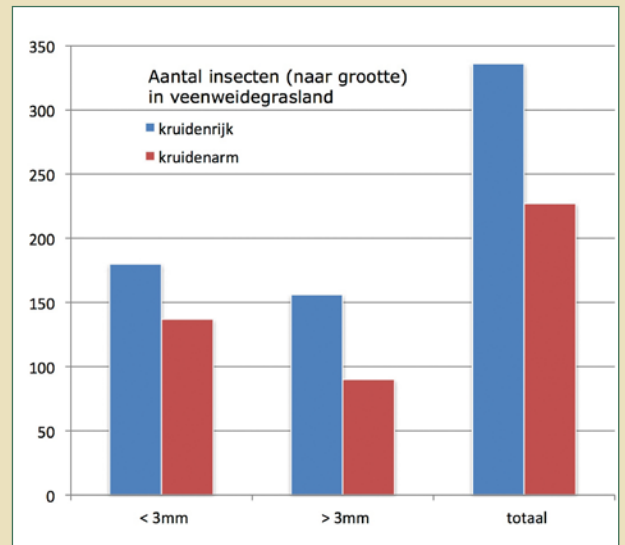

'Oud grasland: kleurig en goed voor weidevogels'

Onderzoek aan oud grasland

In 2013 zijn vijf percelen oud grasland vergeleken met vijf referentiepercelen 'regulier' grasland. Een zeer beperkte steekproef, louter bedoeld om een indicatie te krijgen van eventuele verschillen. Hieruit blijkt het volgende:

- oud grasland groeit trager, is kruidenrijker en rijker aan insecten. Het aantal grote insecten (voedsel voor jonge weidevogels) is aanmerkelijk hoger;
- het aantal dagvlinders is laag, mede door het koude en late voorjaar. Slootkanten en ruige hoekjes zijn (dit jaar) van groter belang dan de percelen zelf;
- oud grasland heeft gemiddeld genomen een fijner vertakt wortelstelsel met een hoger aandeel mycorrhiza-schimmels. De bodemchemie verschilt niet erg: alle percelen zijn relatief zuur en hebben gehalten aan ammoniumstikstof, fosfaat en kali die binnen de streefwaarden liggen voor een gezonde bodem.

Oud grasland blijkt rijker aan grassen (zoals reukgras), kruiden en insecten en heeft een beter ontwikkeld wortelstelsel

Interessante dienst voor Laag Holland

We denken dat deze dienst zeker interessant is voor Laag Holland, maar de sturingskracht bij de huidige bepalingen en de beperkte vergoeding is nog niet helemaal duidelijk. De bedrijven die oud grasland onder contract hebben zijn voor 2/3 extensievere bedrijven, veel biologische bedrijven ook. Niettemin zijn het wel vaak levensvatbare melkveehouders en niet alleen maar 'afbouwers'. Oud grasland verdwijnt vaak snel bij veranderingen in de bedrijfsvoering zoals verkoop van de grond. Het is onwaarschijnlijk dat de huidige vergoeding (€ 200,- per ha) een duurzaam behoud voldoende waarborgt, zeker in tijden van redelijk hoge melkprices. Vanwege de bijzondere waarden van oud grasland wil WLD graag verder met dit pakket, maar dan als onderdeel van de maatregelen voor weidevogels. Bijvoorbeeld door het op percelen met veel vogels 'op te plussen' met een latere maaidatum. Op die manier kunnen de botanische en landschappelijke kwaliteit samengaan met een betekenis voor weidevogels.

Dienst 3. Sloten en oevers: nog meer maatwerk nodig

Enorm ecologisch potentieel

Laag Holland is vooral befaamd vanwege zijn weidevogels, maar een andere belangrijke kwaliteit is de enorme waterrijkdom: het gebied heeft duizenden kilometers aan water en oevers. Deze elementen herbergen een enorm ecologisch potentieel aan water- en oeverplanten, vogels (bijv. zwarte stern), vissen (waaronder bijzondere als bittervoorn en modderkruiper), amfibieën en reptielen (kikkers, salamanders, ringslang) en insecten (libellen en vele andere waterinsecten) – slootleven zoals we dat kennen van de oude Koekkoek-schoolplaat 'In sloot en plas'.

Potentieel benutten op meest kansrijke plekken

Dit potentieel wordt maar mondjesmaat benut: de huidige beheerregeling biedt hiervoor nauwelijks soelaas. WLD heeft in het verleden al wel geëxperi-

menteerd met 'levende sloten' en voerde de afgelopen jaren een project 'baggerspuiten' uit voor het Hoogheemraadschap. Het Hoogheemraadschap krijgt – mede door de Kaderrichtlijn Water – wel steeds meer interesse in diensten die een betere waterkwaliteit combineren met een beter slootleven. Voor de pilot heeft WLD de dienst 'gebruik van de baggerspuit' gecombineerd met twee andere diensten: ecologisch slootonderhoud en oeverbeheer. De dienst is alleen toegepast op ecologische kansrijke plekken. Landschap Noord-Holland heeft een kaart gemaakt met botanisch interessante oevers. Deze kaart is beoordeeld door de veldmedewerkers van WLD en door de ecologen van het Hoogheemraadschap. Omdat het eerste jaar toch nog oevers waren gecontracteerd die bij controle niet geschikt bleken, is de selectie het tweede jaar verder aangescherpt. Tegelijk nam toen de gecontracteerde lengte sterk toe, omdat we de dienst ook in natuurgebied aanboden. De terreinbeheerder regelt het sloot- en oeverbeheer namelijk lang niet

Sloten en oevers in Laag Holland: duizenden kilometers aan vrijwel onbenut ecologisch potentieel

'1 + 1 = 3, de combinatie van maatregelen is de sleutel tot succes'

altijd in zijn pachtovereenkomsten. Hoewel we aanvankelijk ook wilden sturen op aaneengeslotenheid, bleek dat bij de werving lastig haalbaar.

Natuurvriendelijk slootschonen steeds beter tussen de oren

Het baggerspuiten en het slootkantbeheer verliepen vrijwel probleemloos. Het natuurvriendelijke slootschonen bleek een beetje pionieren. Soms werden de sloten toch nog traditioneel (met de dichte slootbak) geschoond of werd er veel slootvuil (met bagger) op de kant gezet. Soms werden sloten helemaal niet geschoond. Hoewel we er veel aan hebben

gedaan om het natuurvriendelijk beheer "tussen de oren te krijgen" (twee velddemonstraties, een aparte nieuwsbrief en een instructiebrief aan de deelnemers), blijkt dit een lastig onderdeel. Bemoedigend is wel dat het beheer in de loop van de drie jaar steeds beter is uitgevoerd. En hoewel we de natuureffecten niet hebben gemeten, zijn we er van overtuigd dat deze combinatie dienst bijdraagt aan de waterkwaliteit en de natuurkwaliteit van sloot en oever. Daarom is ook dit een kansrijke dienst voor de toekomst. Zeker met het oog op blauwe (water)diensten, waarvoor de komende tijd extra geld beschikbaar komt.

Inhoud dienst 3 (natuurvriendelijk sloot- en oeverbeheer)

- 1 Voor sloten smaller dan 6 m geldt dat de aanvrager deelneemt aan het project 'baggerspuit' dat WLD voor het Hoogheemraadschap uitvoert. De betrokken sloot moet minimaal eens in de twee jaar met de baggerspuit worden behandeld.
- 2 Daar waar de oever ecologisch waardevol is (dit ter beoordeling van de veldmedewerker), neemt de aanvrager deel aan slootkantbeheer via het SNL of sluit hij in het kader van de pilot een contract voor slootkantbeheer (randbreedte 2 m). Voor het beheer geldt:
 - 2 m uit de waterlijn niet bemesten, geen slootvuil en bagger deponeren;
 - de kant niet klepelen, scheuren, frezen, herinzaaien;
 - alleen pleksgewijze bestrijding van probleemkruiden.
- 3 Voor slootschoning gelden de volgende regels:
 - het werken met een dichte slootbak of een spijlenbak zonder voorsnijden is niet toegestaan, inzet van de spijlenbak in combinatie met een kantensnijder wel;
 - daarnaast is de inzet van de maaikorf, de ecoreiniger en de Hemos slootreiniger toegestaan;
 - het schoningsmateriaal moet worden weggehaald, met de wallenfrees worden verwerkt, hoger op de kant worden gezet of ver het land in worden gespoten.

'Goed beheerd riet is in alle vier seizoenen prachtig'

Dienst 4. Gefaseerd rietmaaien: het ultieme maatwerk

Rietland: veel natuur op kleine oppervlakte

In delen van Laag Holland zijn veel oevers (deels) begroeid met riet. Daarnaast zijn er veel kleinere en grotere rietlandjes. In dit milieu gedijt bijvoorbeeld de Noordse woelmuis, een soort die voorkomt in de Habitatrichtlijn waaronder delen van Laag Holland vallen. Belangrijk voor deze soort en andere soorten van rietoevers is de aanwezigheid van overjarig (niet jaarlijks gemaaid) riet. Aangezien de provincie geen beheerpakketten voor riet heeft opengesteld, ligt hier een belangrijke lacune.

Afspraken voor elk bedrijf anders

Voor deze dienst zijn per deelnemer afspraken gemaakt over te maaien hoeveelheden en tijdstippen – waar het riet is geogst voor bladriet, is toestemming gegeven om al vóór de winter te maaien. Wat betreft de hoeveelheid te maaien riet is steeds gekeken naar de hoeveelheid overjarig riet in de omgeving. Als er al veel staat (wat in sommige gebieden, zoals Oostzaan, het geval is), is het gunstiger om juist zoveel mogelijk te maaien. De veld-

medewerkers hebben een scherpe selectie gemaakt van interessante locaties en met alle deelnemers individueel afspraken gemaakt over het percentage te maaien riet en een meldingsplicht bij afronding van het maaien. Deze dienst is behoorlijk goed nageleefd. Soms kon er (bijvoorbeeld in zachte winter) niet worden gemaaid, maar dan werd er ook niet uitbetaald. Soms werd het riet niet afgevoerd en is daarop gesanctioneerd.

Inhoud dienst 4 (gefaseerd rietmaaien):

- het riet wordt gevrijwaard van bestrijdingsmiddelen, meststoffen en slootvuil;
- minimaal 30% van het riet wordt jaarlijks gemaaid. Het te maaien percentage wordt vastgesteld in overleg met de veldmedewerker. Als in de directe omgeving al veel overjarig riet aanwezig is, kan het maaipercentage ook op 100% worden vastgesteld;
- het maaien vindt in beginsel plaats tussen 1 oktober en 1 maart. Als het riet wordt geogst als bladriet (voor strooisel), mag al eerder in het jaar worden gemaaid;
- het maaisel wordt afgevoerd.

Rietkragen en rietlandjes moeten regelmatig worden gemaaid, maar voor sommige soorten is het goed als dat plaatselijk een jaar wordt overgeslagen

Vier experimentele diensten

In 2012 zijn vier experimenten van start gegaan. Eén daarvan is al na een jaar beëindigd: mozaïekbeheer, het in fasen maaien van de eerste snede terwille van de weidevogels. Dit bleek weinig meerwaarde op te leveren ten opzichte van het reeds gecontracteerde weidevogelbeheer en voor enkele deelnemers bovendien lastig inpasbaar. De drie andere diensten waren succesvoller.

Greppel-plasdras biedt weidevogels soelaas in droge jaren

Het nat zetten van de greppels in droge voorjaren is een simpele maatregel die belangrijke winst kan opleveren voor weidevogelkuijken. Met deze dienst blijkt uitstekend maatwerk te kunnen worden geleverd naar gelang de weersomstandigheden. Er is in 2012 en 2013 veel en succesvol gebruik van gemaakt.

Kruidenranden langs maïs: fraai, maar effect op vogels niet helder

Maïs is van belang voor broedende kieviten, maar ook voor zangvogels zoals veldleeuwerik en gele kwikstaart. De huidige beheerregelingen maken alleen nestbescherming mogelijk, maar dat is niet voldoende. Daarom is geëxperimenteerd met inzaai en beheer van grasmengsel en bloemrijke kruidenmengsels in de randen van maïsland. Er zijn fraaie randen gerealiseerd, maar we hebben helaas niet goed kunnen vaststellen of deze de weidevogels ook echt ten goede zijn gekomen.

Wildredder effectief, maar het blijft goed opletten

De wildredder is een opklapbare balk met kettingen die bij het maaien aan de trekker of de cyclomaaier wordt bevestigd. De kettingen alarmeren broedende en foerageren de vogels, hazen etc. zodat ze kunnen vluchten. In het eerste jaar bleek vooral één apart aangeschaft model ("model-Agema") effectief, zodat in 2013 alleen dit model nog was toegestaan. De wildredder werkt alleen bij lagere rijnsnelheden dan de nu gangbare. Daarom is het een handig hulpmiddel voor veehouders die bereid zijn hun rijnsnelheid aan te passen voor de weidevogels. Niettemin blijven ook dan oplettendheid en een goed reactievermogen van belang.

Sturing op kwaliteit

Water, Land & Dijken heeft in dit project de rol vervuld van 'hoofdaannemer' en met de overheid alleen afspraken gemaakt over de typen diensten en de beoogde oppervlakten per dienst. Het primaire doel van de pilot was immers het opzetten van een 'collectief leveringsstelsel' voor groenblauwe diensten. WLD heeft vervolgens niet alleen gezorgd voor de beloofde volumes, maar ook geprobeerd om de kwaliteit van de collectieve levering zo hoog mogelijk te krijgen. Of dat uiteindelijk heeft geleid tot een hogere kwaliteit van natuur en landschap, is lastig te zeggen: er heeft geen veldonderzoek plaatsgevonden. De pilot zou aanvankelijk immers maar één jaar duren, waardoor veldonderzoek geen zin heeft. En toen werd besloten tot verlenging met twee jaar, was dat opnieuw te kort voor een zinvolle monitoring en was bovendien een goede nulmeting niet meer mogelijk. Wat we wel kunnen zeggen, is dat er sterk is gestuurd op het leveren van ecologische kwaliteit. Die sturing heeft plaatsgevonden op verschillende aspecten.

Sturing op deelname en situering

WLD heeft soms gestuurd op een hoge deelname, soms juist zeer selectief op een beperkte deelname. Zo is bij dienst 1 (permanent grasland met weidegang) bewust gestuurd op een hoge deelname, omdat een zekere 'massa' voor deze dienst van belang is. Bij de meeste andere diensten is juist gestuurd op beperkte deelname om maatwerk mogelijk te maken. Zo zijn dienst 4 (rietbeheer) en alle experimentele diensten helemaal ingevuld op basis van individueel overleg tussen deelnemer en WLD-veldmedewerker. Dienst 4 gaat daarin het verst, door per deelnemer exact het percentage te maaien rietland vast te leggen in relatie tot de hoeveelheid (ongemaaid) riet in de directe omgeving.

Het sturen op beperkte deelname heeft zelden problemen gegeven – grondgebruikers zouden zich dan immers gediscrimineerd kunnen voelen. Alleen

Ondanks de lage vergoeding hebben sommige bedrijven er toch voor gekozen om minder maïs te telen of meer koeien naar buiten te doen

in het eerste jaar is er nogal wat te doen geweest over het uitsluiten van percelen in agrarisch beheerde natuurgebieden. Dat was in het eerste jaar een logische keuze, maar toen die logica in het tweede jaar verviel zijn enkele diensten selectief ook in natuurgebieden opengesteld. De onvrede in het eerste jaar had ook te maken met het gevoel dat deze bedrijven in het nieuwe GLB helemaal buiten de boot zouden vallen, iets wat nu (althans waar het gaat om de nieuwe hectarepremie) niet het geval is.

Bij drie van de vier diensten heeft bovendien tevoren een scherpe selectie plaatsgevonden van de locaties waar de dienst kon worden gecontracteerd. Met behulp van gegevens van Landschap Noord-Holland, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en de WLD-veldmedewerkers is bepaald wat de meest kansrijke locaties zijn. Omdat na het eerste jaar opnieuw moest worden gecon-

'Je moet soms ook 'nee' durven verkopen'

Bij rietbeheer is de deelname bewust beperkt en zijn geheel individuele afspraken gemaakt

tracteerd, kon de selectie van het eerste op het tweede jaar nog verder worden aangescherpt als bij de controle bleek dat de locatie onverhoopt toch minder geschikt was. Dat is bijvoorbeeld gebeurd bij oud grasland en bij sloten en oevers. Alleen de sturing op aaneengeslotenheid, zoals we die aanvankelijk van plan waren bij sloten en oevers, is – vooral door tijdgebrek – niet goed uit de verf gekomen.

Sturing op een goede uitvoering

WLD heeft ook sterk gestuurd op een goede uitvoering. Ten eerste vooraf en gedurende de uitvoering. In 2011 en 2012 is een informatiefolder gemaakt waarin alle voorwaarden staan en waarin het nut van de dienst wordt toegelicht. Daarnaast is in de periodieke nieuwsbrief over de pilot ook regelmatig aanvullende informatie gegeven over de diensten. Er is vooral geïnvesteerd in informatie over natuurvriendelijk slootonderhoud, onder meer door het organiseren van twee velddemonstraties met verschillende typen apparatuur. En ten slotte hebben de veldmedewerkers altijd meteen terug-

gemeld als bij controle bleek dat diensten niet goed waren uitgevoerd.

De voorwaarden bij de verschillende diensten zijn van het eerste op het tweede jaar fors aangescherpt. Ook dat heeft bijgedragen aan een grotere effectiviteit van de diensten.

Het controle- en sanctioneringssysteem was een belangrijke factor in het sturen op een goede uitvoering. Er is veel werk gemaakt van werkbare controle- en sanctioneringsprotocollen en van een controle-checklist die in het veld werkbaar was voor de veldmedewerkers. Bij dienst 1 gold een controlepercentage van 100%, bij de andere diensten van 10%. Het laatste percentage lag in de praktijk aanzienlijk hoger door combinatie met andere veldcontroles en door het gevoel 'goed werk te moeten leveren'. En hoewel het om een pilot ging, hebben we daadwerkelijk gesanctioneerd als werkzaamheden niet goed waren uitgevoerd. Bij alle diensten ging wel eens wat mis. Zoals gezegd bleek vooral bij de slootschoning relatief veel mis te gaan, maar trad met de jaren ook een duidelijke verbetering op. Het sanctioneren varieerde van een waarschuwing of een oproep tot correctie (zo mogelijk) tot het niet uitbetalen van de betrokken oppervlakte of zelfs van de gehele diensten. De sancties zijn vrijwel altijd probleemloos geaccepteerd. Dat komt vooral doordat de deelnemers weten dat de fouten ook echt in het veld zijn geconstateerd. Slechts eenmaal is er beroep aangetekend tegen aan beslissing tot sanctionering.

De controles zijn uitgevoerd door de veldmedewerkers, die deels in dienst zijn van WLD en deels als zelfstandig adviseur voor WLD werken. Aandachtspunt voor de toekomst is wellicht de onafhankelijkheid van de controle door deze op iets meer afstand van WLD te zetten. Dat kan bijvoorbeeld door het instellen van 'schouwcommissies' met (deels) onafhankelijke beoordelaars, zoals enkele andere pilots hebben gedaan.

Een professioneel administratie- en uitbetaalingsstelsel

Naast een professioneel stelsel voor controle en sanctionering is ook een professioneel stelsel van contracten, contractadministratie en betalingen opgezet. Voor een deel was dit al aanwezig (zoals gezegd had WLD op dit gebied al ervaring) maar het is tijdens de pilot verder geprofessionaliseerd. Zo heeft WLD een koppeling gemaakt tussen GIS en een database, waardoor van elk perceel en elke deelnemer alles snel opvraagbaar is: alle contractgegevens, controleresultaten, betalingen en inhoudingen komen met een druk op de knop tevoorschijn. Op basis van een selectie van gegevens uit de database kan het GIS-programma allerlei kaarten maken en wordt – door koppeling aan de SNL-toolkit – ook overlap van contracten snel zichtbaar. Zo'n professionalisering van het systeem vergt eenmalig een forse investering, maar die is later snel terugverdiend. Voor de toekomst is een goede koppeling met overheidssystemen (zoals de nieuwe SNL-toolkit) essentieel.

Sturing op 'groene bedrijfsontwikkeling'

Dankzij de pilot heeft WLD de Laag-Hollandse biotopen veel integraler kunnen benaderen dan voorheen (met het SNL als belangrijke instrument) mogelijk was. En hoewel we het niet hebben kunnen meten, komt dat de gebiedskwaliteit ongetwijfeld ten goede. Zoals gezegd hebben de bestaande regelingen belangrijke lacunes. Dit alles is waardevolle leerstof voor de gebiedsofferte die WLD volgend jaar wil uitbrengen voor het nieuwe agrarisch natuurbeheer vanaf 2016. In die offerte wil WLD zijn werkgebied integraal benaderen, inclusief diensten op het gebied van water, bodem, klimaat, Natura 2000 etc.

Maar zijn de bedrijven door de aangeboden diensten ook echt in beweging gekomen, zijn ze andere keuzen gaan maken? Wat dit betreft zijn er belangrijke verschillen tussen de diensten: de diensten 1

en 2 (permanent grasland met weidegang en behoud van oud grasland) richten zich meer op behoud van wat er is, de diensten 3 en 4 (natuurvriendelijke slootonderhoud en gefaseerd rietbeheer) zijn gericht op natuurwinst. In zijn algemeenheid hebben we de indruk dat de vergoeding voor de diensten 1 en 2 te laag is om echt het verschil te maken, zeker in jaren met een hoge melkprijs zoals nu. Niettemin hebben enkele deelnemers minder of geen maïs hebben ingezaaid om gebruik te kunnen maken van de premie op permanent grasland. En van enkele deelnemers weten we dat de premie ze heeft verleid om de koeien toch buiten te houden of weer naar buiten te doen.

De diensten 3 en 4, en alle experimenten, hebben een ander karakter: deze hebben deelnemers zeker in beweging gekregen: er moest echt iets gebeuren dat anders was dan gebruikelijk. We zien bijvoorbeeld dat een behoorlijke aangescherpte combinatiedienst (sloten en oevers) op grote schaal is gecontracteerd, ondanks de bescheiden vergoeding. Ook de experimentele dienst greppel-plasdras, ingezet in droge perioden gedurende het broedseizoen, is een succes: hiervan hebben relatief veel mensen gebruik gemaakt. Al deze ervaringen geven de natuurvereniging aanknopingspunten voor het beïnvloeden van bedrijfskeuzen.

Aanscherping van het sloot- en oeverbeheer tot een combinatiedienst leidde niet tot een lagere deelname

Lage uitvoeringskosten

‘Wij weten van vrijwel iedereen waar zijn land ligt en zijn koeien lopen’

20 |

De overheid wil de uitvoeringskosten van het agrarisch natuurbeheer flink verlagen – zoals bekend komt momenteel bovenop de beheervergoedingen nog eens 40% uitvoeringskosten. De GLB-pilots zijn mede bedoeld om te onderzoeken welke besparing mogelijk is. Dat bleek lastig te berekenen, want de pilot vergde investeringen die je normaal gesproken eens in de zes jaar doet (bijv. opzetten diensten, opstellen contracten en controleprotocollen, invoeren in GIS, opzetten betaalsysteem) en kende allerlei andere extra kosten juist vanwege het pilotkarakter.

Als we de uitvoeringskosten van de pilot bekijken en er alles afsnijden wat met het pilotkarakter te maken had, komen we op 13 tot 15% van de totale kosten. Daar komen natuurlijk nog wel de uitvoeringskosten van Dienst Regelingen (thans RVO) en nVWA bij. Niettemin is dit een goede basis om tot kostenbesparing te komen; het percentage komt

ook goed overeen met de percentages die nu worden genoemd voor het nieuwe agrarisch natuurbeheer.

Waarin zitten ‘m nu precies de lage uitvoeringskosten? Volgens ons in vier dingen:

- WLD heeft inmiddels – ook door eerdere ervaringen met contractering – een professionele uitvoeringsorganisatie met een geavanceerd administratie- en uitbetalingsstelsel;
- de veldmedewerkers kennen de bedrijven in hun rayon goed. Zij weten precies welke percelen en welke koeien bij welk bedrijf horen. Bovendien lopen zij er een deel van het jaar toch al rond vanwege de weidevogels, waardoor ze een deel van de controles *en passant* meenemen. Daardoor kosten de controles relatief weinig tijd, ook al is in de pilot een hoger percentage gecontroleerd dan waartoe Brussel verplicht (5%);
- er zijn minder geschillen geweest en voorkomende geschillen zijn intern (zonder tijdrovende juridische procedures) beslecht. Overtredingen zijn direct aan de deelnemers gemeld en sancties zijn relatief gemakkelijk geaccepteerd;
- de bekendheid met de bedrijven geeft ook op kantoor voordelen bij het administreren van contracten en betalingen. Zaken waarvoor nu met DR veel tijd verloren gaat (BRS-nummers, verkeerd ingetekende percelen) kosten op die manier veel minder tijd.

Veel belangstelling voor de pilot

| 21

De pilot heeft binnen en buiten het gebied veel belangstelling getrokken. Binnen het gebied is die mede veroorzaakt door de nieuwsbrief waarvan WLD in totaal elf nummers uitbracht, door de spandoeken die selectief op deelnemende bedrijven zijn geplaatst, door de twee slootshoningsdemonstraties en door de aandacht die WLD eraan besteedde tijdens zijn ledenvergaderingen – dat laatste vaak in combinatie met nieuws over het GLB en/of het nieuwe agrarisch natuurbeheer. Ook verzorgde WLD tweemaal een presentatie in de Gebiedscommissie Laag Holland en kwam die commissie zelf ook een kijkje nemen bij enkele deelnemers.

Ook buiten het gebied bestond grote interesse. Om te beginnen van andere agrarische natuurverenigingen, waarvoor WLD in 2013 een excursie organiseerde. Maar daarnaast van de provincie, het hoogheemraadschap, het ministerie en uit het buitenland. Zo bezocht in 2012 een groep Europeanen het gebied vanuit het European Network on Rural Development, begin 2014 gevolgd door de Franse minister van landbouw Le Foll die het Nederlandse model wel eens met eigen ogen wilde zien. Samen met de andere pilots ontving WLD ook nog een delegatie van Kamerleden (in de Noordelijke Friese Wouden) en van de Europese Commissie (in Oost-Groningen).

De combinatie van een hogere ecologische effectiviteit en lagere uitvoeringskosten wordt over het algemeen als een veelbelovend model voor de toekomst gezien.

De gezamenlijke pilots als denktank

Een belangrijk resultaat ligt ook in de goede samenwerking tussen de vier pilots, die zich gaandeweg tot 'denktank' hebben ontwikkeld over de invulling van de vergroening van het GLB, de relatie met het agrarisch natuurbeheer in de tweede pijler en de positie van collectieven in de eerste en tweede pijler van het GLB. Het resultaat: een eigen ideeën-

Met spandoeken werd op selecte plekken aangegeven waarmee WLD bezig was

De slootshoningsdemonstraties maakten de tongen goed los

'Franse minister ziet ook in zijn eigen land volop kansen voor collectieven'

Januari 2014: de Franse landbouwminister Le Foll wil het Nederlandse model wel eens met eigen ogen aanschouwen

brochure in drie talen en verschillende brieven aan de staatssecretaris en de Tweede Kamer. WLD heeft ook zelfstandig enkele brieven aan de staatssecretaris gestuurd over de specifieke positie van Laag Holland onder het nieuwe GLB. De pilots hebben het gedachtegoed van 'collectieve levering' ook naar het buitenland verspreid, bijvoorbeeld door deelname aan Europese conferenties.

De Europese Commissie bleek in oktober 2011, bij zijn eerste voorstellen voor het nieuwe GLB, al de mogelijkheid te hebben opgenomen voor collectieven als aanvrager en 'eindbegunstigde' in het agrarisch natuurbeheer. Toen het ministerie van EZ kort daarna zijn ideeën over het nieuwe agrarisch natuurbeheer presenteerde waarin collectieven

centraal staan, heeft WLD met de andere demoprojecten op verschillende manieren (o.a. door deelname aan departementale werkgroepen) voeding gegeven aan een effectieve en werkbare invulling. In 2013 nam de Commissie ook collectieve invulling van ecologische aandachtsgebieden (EFA's) op bij de vergroening in de eerste pijler van het GLB. De ontwikkeling van modellen voor de toekomstige positie van collectieven in het nieuwe GLB is in de loop der tijd steeds meer samen met de koepelorganisaties voor agrarisch natuurbeheer opgepakt, op het laatst met de Stichting collectief agrarisch natuurbeheer (SCAN) van koepels en LTO. Met de koepels is af en toe ook samen opgetrokken bij de beleidsbeïnvloeding.

De pilot heeft veel leerstof opgeleverd over collectief zakendoen en heeft geleid tot een verdere professionalisering van WLD als uitvoeringsorganisatie. Al met al zijn we goed in staat gebleken om de rol van regionale contractpartner te vervullen. De pilot heeft ook voeding geleverd voor de gebiedsofferte die WLD volgend jaar gaat opstellen in het kader van het nieuwe agrarisch natuurbeheer. We hebben nu goed in beeld wat er allemaal mogelijk is en hoe WLD kan sturen op de situering en inhoud van het beheer. Daarbij zullen we misschien wel – onder druk van het beperkte budget en de nieuwe doelen die de overheid nu formuleert – scherpere keuzen moeten gaan maken waarop we in Laag Holland gaan inzetten. Met andere woorden: we willen en kunnen nu wellicht veel meer dan er straks financieel mogelijk is. Wat dat betreft is het voor Laag Holland nog steeds spannend: nu het voortbestaan van de probleemgebiedenvergoeding en de vaarvergoeding onzeker zijn, is het de

vraag in hoeverre het verlies van deze geldstromen voor ‘passieve diensten’ kan worden gecompenseerd met betaling van ‘actieve diensten’. Daarbij kijken we ook steeds meer naar de nieuwe waterbudgetten, zoals in de nieuwe pilot voor het Hoogheemraadschap.

WLD heeft de pilot als zeer nuttig ervaren. De deelname was hoog, we hebben veel geleerd en de samenwerking met de andere pilots was vruchtbaar. Samen met de overheid en de koepelorganisaties hebben we goede stappen gezet op weg naar ‘collectieve levering’ bij het nieuwe agrarisch natuurbeheer en het waterbeheer. Ook Europees begint die gedachte steeds meer te leven. En de ideeën over collectieve vergroening (eerste pijler) beginnen vorm te krijgen. We hopen dat de pilotlessen in beide gevallen bijdragen aan de opmars van professionele levering van groenblauwe diensten door de landbouw.

**Europees Landbouwfonds
voor Plattelandsontwikkeling:**
Europa investeert in zijn platteland

Ministerie van Economische Zaken

**Water,
Land &
Dijken** Vereniging
Agrarisch Natuur-
en Landschapsbeheer

Dit is een project van het Ministerie van EZ en Water, Land & Dijken

